

Dokumentacija arheološke dediščine v okviru muzealizacije

© Jana Puhar

Posavski muzej Brežice; janapuhar@gmail.com

© Miha Mlinar

Tolminski muzej, Tolmin; miha.mlinar@tol-muzej.si

© Maša Saccara

Pokrajinski muzej Koper; masa.saccara@pokrajinskimuzejkoper.si

© Aleksandra Nestorović

Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož; aleksandra.nestorovic@gmail.com

© Verena Perko

Gorenjski muzej Kranj, Univerza v Ljubljani; verena.perko@siol.net

Če ne veš, kam ploveš, ti noben veter ne pomaga (Seneka)

Leta 1997 smo arheologi na letnem zborovanju v Murški Soboti predstavili specifične zahteve, ki jih izkazuje arheološka dediščina v muzejih. To je bil že čas snovanja novega muzejskega zakona, predvsem pa so v muzeje že prispeli prvi kontingenti enormnega korpusa arheološkega gradiva avtocestnih izkopavanj. Takrat je bilo eksplicitno izpostavljeno, da ima arheološko gradivo, pridobljeno s sodobno metodo, specifične zahteve tako glede dokumentacije kot tudi konservatorskih posegov in načina shranjevanja v specialnih depojih. Predlog, da se te specifičnosti upoštevajo v novem zakonu in vne-sejo v podzakonske akte ter postanejo del normativov in regulativ, je bil s strani Skupnosti muzejev Slovenije preslišan. Posledično, četudi ne samo zaradi arheoloških smernic, je leta kasneje nastal predlog zakona, ki ni izpolnil pričakovanj in ni ugledal luči sveta. Arheologi pa so se v muzejih čedalje bolj zavedali svoje strokovne nemoči, ne nazadnje se je bilo treba dotakniti etičnega kodeksa muzejskega profesionalnega dela: v kolikšni meri lahko spričo tehnološke, kadrovske in prostorske stiske v naših muzejih sploh še zagotavljamo varovanje in ohranjanje arheološkega gradiva, da komunikacije in interpretacije kot nadgradnje niti ne omenjamo.

Skupina arheologov muzealcev se je ponovno odzvala na pereče stanje, se neformalno povezala ter v zadnjih nekaj letih izoblikovala temeljna stališča o odprtih vprašanjih muzejske dokumentacije ter varovanja in hrambe arheološkega gradiva. Skupina je upoštevala specifičnost arheološke izkopavalne metode in značaj arheološkega arhiva (Barker 1998; Grosman 1991; Harris 1989). Izhajala je iz temeljnih zahtev sodobne muzejske dokumentacije, ki je osnovana na izvirnem dokumentu;

v primeru arheologije na celoti izkopavalne dokumentacije arhiva in konservatorski dokumentaciji, ki se nenehno dopolnjuje z novimi raziskovalnimi spoznanji, podatki in znanjem, ki nastajajo ob razstavah in v stiku z drugim muzejskim gradivom v dediščinski interpretaciji (Van Mensch 1988; Maroevič 1984; Maroevič 2020; Zlodi 2003). Muzealizacija in s tem dokumentacija kot najbolj presoden element katerega koli gradiva stremi h komunikaciji z javnostjo, kar pomeni, da mora slediti zahtevam po poenotenem dokumentacijskem sistemu, odprtem za uporabnike. Tega pa ni mogoče zagotavljati brez enotnega dokumentacijskega muzejskega sistema, katerega predpogoj je skupni tezaver, ki stvar in pojmom določa minimum skupnega pomena, kar omogoča dostopnost do podatkov in vsebin. Trenutno stanje v muzejih je stihijsko. V uporabi je okoli osem različnih, med seboj neusklajenih dokumentacijskih sistemov, ki so poleg vsega v lasti različnih ustanov. Sistemi praviloma ne omogočajo muzealizacije arheološke terenske dokumentacije, krona vsega pa je, da je najštevilčnejše zastopan med njimi, Galis, v lasti zasebnega podjetja in ne države, muzeji pa lastniku plačujejo visoke licenčne zneske za uporabo.

Ob vsem navedenem velja posebej poudariti naslednje: če prenos in rokovanje z vsemi izvornimi, tj. izkopavalnimi podatki nista omogočena, je ogrožen ne le arheološki arhiv, temveč je bistveno oškodovana tudi muzealizacija ter s tem komunikacija in interpretacija arheološke dediščine (Maroevič 2020). Posledično ni več mogoče govoriti o zagotavljanju dostopnosti, ki je zahteva tako Ustave RS kot zakonodaje.¹ Zagotavljanje

1 ZVKDS-1, 2. člen (javna korist varstva dediščine), 2008 (Splet 1).

Slika 1. Čakajoč na pristojni muzej. Arheološko gradivo, izkopano v Kranju. Delovni depoji PJP d. o. o. (foto: R. Urankar, 2022).

dostopnosti je nadalje priporočilo številnih mednarodnih listin² in jo ne nazadnje ICOM predpostavlja kot ključno izhodišče muzejske profesionalne etike.³ Če k temu dodamo še fizično ogroženost arheološkega gradiva zaradi pogosto neustreznih depojskih prostorov, lahko zgroženi sklenemo, da slovenski muzeji s tovrstno hrambo arheološko dediščino na pasiven način ogrožajo, k čemur veliko prispeva tudi država, ki ne išče skupne, krovne rešitve. Zato skupina predlaga takojšnje izoblikovanje izhodišč komplementarne terenske in muzejske dokumentacije, ki bo ustrezala zahtevam obeh vključenih strani in sledila potrebam sodobne družbe. Leta 2008 sprejeti Zakon o kulturni dediščini, ZVKD-1, v 66. členu predvideva ustanovitev registra

skupnih podatkov za premično in nepremično ter nesnovno dediščino in zagotavljanje njihove rangirane dostopnosti, za arheološko gradivo pa ustrezno preskrbljenost depojev na pokrajinski ter državni ravni, saj je arheološka dediščina navsezadnje v domeni države. Naštete pa ni mogoče doseči brez skupnega, trajnega in vsaj delno obvezujočega izobraževanja v okviru zavodov in muzejev, ki bo omogočilo širše razumevanje družbene vloge arheološke dediščine in širšo, skupno zavest o pomenu njenega ohranjanja z omogočanjem dostopnosti širši javnosti. Ali, kot pravi Seneka, noben veter, tj. sofisticirano orodje in sistemi, ne pomaga, če ne vemo, h kateremu skupnemu cilju plovemo.

Izoblikovana izhodišča po eni strani temeljijo na pristojnosti in obvezanosti muzejev prevzeti in hraniti arhiv arheološkega najdišča po vseh zavezujočih muzejskih standardih ter na drugi strani na dolžnosti ustanovitelja muzeja, da poskrbi za osnovne pogoje dela z zbirko ter za njeno varno rokovanje, hrambo in dostopnost. Arhiv

2 Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo, Faro, 2005; Resolucija Evropskega parlamenta na poti k celostnemu pristopu do kulturne dediščine za Evropo, 2015 (Splet 2); UNESCO Priporočilo o varstvu in promociji muzejev in zbirk, njihove raznolikosti in vloge v družbi, 2015 (Splet 3); Evropska strategija kulturne dediščine za 21. stoletje, 2017 (Splet 4) in druge.

3 ICOM-ov kodeks muzejske etike, Ljubljana, 2005 (Splet 5).

arheološkega najdišča je rezultat raziskave posameznega arheološkega najdišča skupaj z vsemi arheološkimi najdbami, vzorci in celotno dokumentacijo, ki spremlja arheološko raziskavo in poizkopavalno oziroma poterenško obdelavo. Biti mora trajno hranjen kot zbirka, dostopna strokovni in širši javnosti.⁴ Dokumentacija arheoloških raziskav je izjemno razvita, podprta s sodobno tehnologijo in znanjem, pri čemer sledi zahtevam arheološke znanosti in znanstvenoraziskovalnim ciljem. Med terenskimi raziskovalnimi skupinami nastajajo novi sistemi dokumentiranja,⁵ ki omogočajo neposreden prenos podatkov s terena v podatkovno bazo, kjer jim je zagotovljena dolgoročna hramba.

Muzeji so se na drugi strani znašli v brezizhodni zagati zaradi slabe tehnološke opremljenosti, nezadostnega vlaganja v strokovna muzeološka znanja in znanja na področju sodobnih digitalnih tehnologij ter zaradi nerešene vprašanja depojskih prostorov. Zlasti slednje je razlog, da muzeji ne morejo sprejeti tolikšne količine gradiva in hkrati omogočati dostopnosti.⁶ Težave tako nastajajo pri muzeološki obdelavi gradiva (akcesija, inventarizacija, interpretacija v smislu omogočanja dostopnosti javnosti) ter zagotavljanju trajne hrambe podatkov in gradiva. Posledično je ogrožen obstoj terenske dokumentacije, ki je v večini primerov nastala ob invazivni metodi izkopavanja ter je naš edini vir za vse nadaljnje interpretacije in rekonstrukcije arheološkega najdišča. Slovenski muzeji so tako kljub sodelovanju z odborom CIDOC, večkratnim poskusom urejanja standardov muzejske dokumentacije in že začetim delom na tezavru običali pri stihijских rešitvah. Muzejsko gradivo je posledično inventarizirano v prenizkem deležu, le deloma digitalizirano in še to v več nekompatibilnih sistemih, pri čemer je občutno premalo dostopno za širšo javnost (Merriman 2004).

Register nepremične dediščine in muzejska dokumentacija premične ter nesnovne dediščine sta med seboj nepovezana, kar onemogoča celostni pogled na dediščino

prostora in soudeležensko upravljanje, ki ga priporočajo tudi mednarodne listine, Evropska komisija, Ustava RS in Zakon o varovanju kulturne dediščine (Merriman 2004; Pirkovič 2022). Lahko se upravičeno vprašamo, ali je javnosti v resnici omogočena pravica do uživanja dediščine, ki je zagotovljena z Ustavo RS in velja za enega temeljev demokratične družbe, ali pa so to le pravice na deklarativni ravni. Potrebe in želje sodobne družbe ter način dela na področju dediščine terjajo poenotenje muzejske dokumentacije, kar zahteva sistematičen pristop k problemu: oblikovanje pravilnikov in tezavra na državni ravni s hkratnim standardiziranjem dokumentacijskega sistema za skupno hrambo terenske, izkopavalne, muzejske, spomeniške in prostorske dediščinske dokumentacije, ki bi omogočala trajne, komplementarne in javnosti dostopne (interpretirane) arhive premične, nepremične in nesnovne dediščine.

Ob vsem tem velja omeniti, da niti ZVKD-1 (5. točka 52. člena; 5. točka 87. člena) niti *Pravilnik o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev* (7.–11. člen: Splet 7) ne vsebujeta natančno opredeljenih pogojev, ki jih mora izpolnjevati muzej za trajno in varno hrambo gradiva. V 4. točki 10. člena *Pravilnika o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev* je navedeno le, da naj ima muzej »osnovno tehnično in programsko opremo za dokumentiranje in varno hranjenje muzejskega gradiva in dokumentacije«, kot navaja 5. točka istega člena »redno vzdrževanje prostorov, tehnične in programske opreme«.⁷

Zato avtorska skupina poziva, da se na ravni muzejskih služb nemudoma oblikujejo standardi in pravilniki o muzejski dokumentaciji arheološkega gradiva ter začne graditi tezaver, izhajajoč iz zahtev arheološkega gradiva in doktrine, veljavne na področju muzejske dokumentacije. Skupina predlaga tudi preverbo možnosti za nadgradnjo sistema terenske dokumentacije Zoot za muzejske name- in v skladu s sodobnimi načeli muzejske dokumentacije zagotavljanje ustrezne dolgoročne hrambe dokumentacije arheološkega gradiva.

4 ZVKDS-1, 2008, 3. člen, podaja definicijo: »Arhiv arheološkega najdišča« je rezultat raziskave posameznega arheološkega najdišča skupaj z vsemi arheološkimi najdbami, vzorci in celotno dokumentacijo, ki spremlja arheološko raziskavo in poizkopavalno oziroma poterenško obdelavo, in mora biti trajno hranjen kot zbirka tako, da se omogoča dostop strokovni in širši javnosti. (Enako definicijo povzema Pravilnik o arheoloških raziskavah, 2. člen (Splet 6).)

5 Tak sistem je tudi Zoot, ki ga je razvil dr. Rafko Urankar iz podjetja PJP, d. o. o., in je predstavljen v tej številki revije.

6 Pri tem so izzvzeti muzeji, ki na svojem območju nimajo avtocest in s tem obsežnih arhivov arheoloških najdišč.

7 V arhivih digitalno hrambo urejata *Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki* (2020) ter njemu nadrejeni *Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih* (ZVDAGA) (Splet 8).

Predlog standardov

1. Arhiv arheološkega najdišča je celota najdiščne, topografske in konservatorske dokumentacije ter gradiva z izkopavalno dokumentacijo (risbe in fotografije gradiva v fazah izkopavanja) in dokumentacijo o konservatorskih posegih na gradivu.⁸
2. 2. Pristojni muzejski kustos mora biti vnaprej obveščen o izvedbi arheoloških raziskav na najdišču in o času njihove izvedbe; dolžan je spremljati stanje gradiva in mora biti obveščen o načinu hranjenja ter rokovanja s predmeti.⁹
3. 3. Konservatorski posegi, ki se skladno s 25. členom Pravilnika o arheoloških raziskavah izvajajo na občutljivem in ogroženem gradivu, morajo biti opravljeni skladno z dogovorom z odgovornim kustosom arheologom. Posegi sledijo potrebam razstav ter upoštevajo raziskovalne potrebe in potrebe dolgotrajnega ohranjanja gradiva. Prioriteto za konservatorske posege imata občutljivo gradivo (železo, les ...) ter gradivo, namenjeno razstavnim predstavitvam.
4. Arhiv arheološkega najdišča naj preide v trajno hrambo muzeja v rokih, določenih s 33. členom ZVKD-1 in 21. členom Pravilnika o arheoloških raziskavah. Država z zagotovitvijo prostorskih kapacitet za hrambo arhiva omogoči izvedbo primopredaje.
5. Akcesija se skladno s 33. členom ZVKD-1 nanaša na celoten arhiv, pri čemer je ključno zagotoviti trajno, dostopno in skupno podatkovno bazo za premično in nepremično dediščino.
6. Kustos skladno s 4. točko 33. člena ZVKD-1 in 3. točko 21. člena Pravilnika o arheoloških raziskavah ni dolžan sprejemati nepopolnih arhivov arheoloških najdišč, še posebej ne gradiva brez pripadajoče dokumentacije ali s slabo ohranjeno dokumentacijo.
7. Priporočeno je, da se terenska dokumentacija hrani na enem mestu (podatkovna baza/državni arhiv). Dolgotrajno hranjenje digitalnih arhivov predvideva hranjenje na dveh strežnikih, ki sta vsaj 100 km narazen (kot zaščita pred uničenjem v potresu).
8. Predlagamo skupen repozitorij za hrambo celotne slovenske arheološke dokumentacije v digitalni obliki, primerljiv z Registrom nepremične kulturne dediščine.
9. Inventarizacija se nanaša na izkopavalne enote (SE), koordinate najdišča/najdbe in podatke o posebnih najdbah (PN), če se izkopavalec in kustos ne dogovorita drugače (npr. v primerih, da je izkopano gradivo nepomembno in predstavlja velik strošek vzdrževanja, česar pa njegova dokumentarna, kulturna in materialna narava ne podpirajo). V primerih industrijskih ali drugih serijskih izdelkov, odkritih v premešanih plasteh, npr. žebeljev, zadostuje hramba eksemplaričnega gradiva. Ostalo gradivo se dokumentirano izloči.
10. Pri inventarizaciji velikih količin keramike, razen ko gre za od izkopavalca prepoznano arheološko, datacijsko ali kulturno vrednost predmeta, se odlomke (iz iste izkopavalne enote) stehta, prešteje, poda kratek opis skupka in datacijo, fotografira in vpiše v (elektronsko) inventarno knjigo. Skupek se dokumentira kot eno inventarno enoto.
11. Inventarizacija posebnih najdb, PN, se izvede z navedbo sumarnega opisa ter določitve predmeta (klasifikacija, datacija), velikosti in teže.
12. Kostnih ostankov ne inventariziramo, lahko pa jih shranjujemo pod inventarno številko SE (npr. inv. št. KFc 2009/a) ali jih kako drugače označimo ter hranimo v za to označenem in posebej namenjenem delu depojskih prostorov.
13. Človeški ostanki zahtevajo posebno, profesionalno etično obravnavo; ne inventariziramo jih, shranjujemo jih pod številko npr. groba ali kako drugače in jasno označene shranjujemo v posebej določenem delu skladišča v posebej za to

⁸ Skladno z ZVKD-1 je arhiv rezultat raziskave posameznega arheološkega najdišča skupaj z vsemi arheološkimi najdbami, vzorci in celotno dokumentacijo, ki spremlja arheološko raziskavo in izkopavalno oziroma potersko obdelavo, in mora biti trajno hranjen kot celota tako, da se omogoča dostop strokovni in širši javnosti (Splet 1).

⁹ S 15. septembrom 2022 je pričela delovati spletna aplikacija ministrstva za kulturo eDediščina, znotraj katere je umeščena aplikacija eArheologija. Uporaba aplikacije je za vse arheološke izkopavalce in muzealce obvezna. V aplikaciji je obvezno obveščanje o pričetku arheoloških raziskav 3 dni pred pričetkom del. Aplikacijo moramo muzealci uporabljati na dnevni ravni in smo tako prek nje obveščeni.

- določenih in označenih zabojnikih, dostopnih zgolj odgovornemu kustosu.
14. Pisanje inventarnih števil: zaradi izjemnih količin gradiva in pomanjkanja strokovnjakov priporočamo, razen v izjemnih primerih, pisanje števil na embalažo ter vodenje katalogov najdišč s fotografijami predmeta in inv. številkami; pri tem je kustosu v veliko pomoč izkopavalna dokumentacija gradiva (ohranjati je treba izkopavalne oznake, posebej PN). Nujno je zagotoviti dosledno sledljivost dokumentacije. Če je predmet na razstavi znotraj muzeja ali je izposojen v razstveni namen izven muzeja, mora biti na njem zapisana inventarna številka.
  15. Kustos arheolog je o stanju arheološkega gradiva dolžan obveščati pristojne službe (vodstvo muzeja, ustanovitelja, ministrstvo za kulturo). V okviru Službe za nepremično dediščino in Službe za premično dediščino je treba določiti komisijo za urgentne zadeve.
  16. Muzej je dolžan omogočati dostopnost do gradiva in dokumentacije strokovni javnosti, posebej izkopavalcem in raziskovalcem, pod posebnimi pogoji pa tudi laični javnosti.
  17. Pri objavljanju gradiva kustosu arheologu pripada podobna avtorska pravica (npr. pisanje kataloga) kot izkopavalcu, priporočamo timsko delo.
  18. Enako kot izkopavalec oziroma terenski raziskovalec je tudi kustos arheolog pristojen za interpretacijo, posebej za sekundarno kulturno umeščanje gradiva iz oddaljene, sodobni javnosti težko predstavljive preteklosti. Priporočena sta multiinterpretativnost in vključevanje javnosti.
  19. Enako kot izkopavalec je tudi kustos arheolog pristojen za prezentacijo/muzealizacijo arheoloških najdišč, ki naj poteka v skladu z muzejskimi izhodišči in zahtevami sodobne interpretacije ter v tesni povezavi s pristojno enoto Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, katerih gradivo hrani v muzeju. Kustos arheolog je posebej pristojen za upoštevanje potreb lokalne in drugih javnosti ter njihovo vključevanje. Pristojni kustos ima pravico in dolžnost prisostvovati arheološkim raziskavam na območju, ki ga strokovno pokriva določen muzej.
  20. Kustos arheolog je posebej pozvan k povezovanju in komunikaciji znanj, pridobljenih s pomočjo izkopavanj in izkopanega gradiva. Pri tem upošteva prispevek vseh sodelujočih v procesih izkopavanj, raziskav in muzealizacije ter jih vključuje v dejavno komunikacijo in širjenje arheoloških znanj.
  21. S ciljem omogočati dostopnost širši javnosti in povečevati kulturne kompetence okolja priporočamo izdelavo kakovostnih kopij najdb (muzejskih predmetov) za lokalno ali širšo skupnost pomembnega arheološkega gradiva in digitalnih vizualizacij/rekonstrukcij.
  22. Kustos arheolog vodi dnevnik muzejskih opravil, vpisuje akcesije, opravlja inventarizacijo, vodi izposajo in evidenco razstav in izdelav kopij ter spremlja stanje gradiva in druge za zbirko in javnost pomembne posege na gradivu ali dokumentaciji.
  23. Kustos skrbi za priročno hrambo podatkov in oblikovanje metapodatkov, vključno z interpretacijami gradiva, ki so na voljo javnosti.
  24. Kustos arheolog se s pogodbo obveže, da bo od vseh, ki raziskovalno, študijsko ali ljubiteljsko objavljajo gradivo, pridobil kopijo izvoda ali elektronsko objavo, za dostopnost vseh objav pa je zadolžen knjižničar.
  25. Izdelati je treba normative in standarde za muzejsko dokumentacijo.
- Skupina se zaveda kritičnega stanja arheološke dediščine, izkopane v zadnjih treh desetletjih pospešenih avtocestnih raziskav. Opozarja na brezizhodnost trenutnega položaja v slovenskih muzejih in nujnost zagotovitve depojev na državni ravni v okviru posameznih pokrajinskih muzejev, kar bi omogočilo nemoteno znanstveno in strokovno muzeološko delo na gradivu. Muzeji ne morejo zagotavljati dostopnosti javnosti brez urejene, poenotene izkopavalne in muzejske dokumentacije, združene v okviru premične, nepremične in nesnovne dediščine, kar je navsezadnje ne le obveza izkopavalcev in dolžnost dediščinskih ustanov, temveč tudi temelj demokratizacije sodobne družbe (Harrison 2013).

Literatura / References

- BARKER, P. 1998, *Tehnike arheološkega izkopavanja*. – Ljubljana, Slovensko arheološko društvo in Uprava RS za kulturno dediščino.
- HARRIS, E. C. 1989, *Načela arheološke stratigrafije*. – Ljubljana, Slovensko arheološko društvo.
- HARRISON, R. 2013, *Heritage: critical approaches*. – London, New York, Routledge.
- GROSMAN, D., Z. STANČIČ 1991, Iz blata k zvezdam ali računalnik v arheološki sondi. – *Arheo* 12, 37–44.
- MAROEVIĆ, I. 1984, *Predmet muzeologije u okviru teorijske jezgre informacijskih znanosti*. – Zagreb, Muzejski dokumentacijski centar, 3–6. <https://core.ac.uk/download/pdf/33285433.pdf>
- MAROEVIĆ, I. 2020, *Uvod v muzeologijo*. – Ljubljana, Slovensko muzejsko društvo.
- MERRIMAN, N. 2004, *Public Archaeology*. – London, New York, Routledge.
- PERKO, V. 2014, *Muzeologija in arheologija za javnost: muzej Krasa*. – Ljubljana, Kinetik, zavod za razvijanje vizualne kulture.
- PIRKOVIČ, J. 2022, *Upravljanje arheološke dediščine*. – Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- PIRKOVIČ, J., B. ŠANTEJ 2012, *Pravno varstvo nepremične kulturne dediščine v Sloveniji*. Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- VAN MENSCH, P. 1988, Strukturalni pristup muzeologiji, *Informatica museologica* 1–2. – Zagreb, Muzejski dokumentacijski centar, 99–103.
- ZLODI, G. 2003, Muzejska vizualna dokumentacija u digitalnom obliku. – *Muzeologija* 40, 9–105.

Spletni viri / Web sources

- SPLET 1 / WEB 1: Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg). [Http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144](http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144) (28. 6. 2022).
- SPLET 2 / WEB 2: The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites. Quebec, Canada, 4 October 2008: http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf.
- SPLET 3 / WEB 3: <http://www.icom-slovenia.si/baza-znanja/unesco-va-priporocila-o-varstvu-in-promociji-muzejev-in-zbirk/>.
- SPLET 4 / WEB 4: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/Strategija_21_SvetEvrope_2017-06-11.pdf.
- SPLET 5 / WEB 5: http://www.icom-slovenia.si/fileadmin/user_upload/dokumenti/eticni_kodeks/eticni_kodeks.pdf (28. 6. 2022).
- SPLET 6 / WEB 6: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11445> (28. 6. 2022).
- SPLET 7 / WEB 7: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11332> (28. 6. 2022).
- SPLET 8 / WEB 8: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4284> (28. 6. 2022).